

LANDdialoog

2014 - 2019

De LANDdialoog is een initiatief dat sinds 2014 verschillende Nederlandse stakeholders bijeenbrengt met als doel een effectieve bijdrage te leveren aan het verbeteren van wereldwijde *land governance*. Dit wordt gerealiseerd door middel van gezamenlijke ontwikkeling van praktische instrumenten en het initiëren en monitoren van verbetermaatregelen en gedragsverandering in lijn met internationaal geaccepteerde richtlijnen voor inclusieve en duurzame *land governance* (VGGT). Deze publicatie presenteert de werkwijze, activiteiten en resultaten van de LANDdialoog tot nu toe. Meer uitgebreide achtergrondinformatie en een activiteitenoverzicht kunt u vinden via:

www.landgovernance.org/landdialoog

Kick-off event Strengthening Women's Rights and Gender Equality in Land Governance
Photo: Michelle McLinden Nuijen

Het belang van verbeterde *land governance*

Landgebruik en eigendomsrechten krijgen steeds meer economische, politieke en sociale aandacht. Verstedelijking, aanleg van infrastructuur en toenemende vraag naar voedsel, veevoer, vezels en bio-energie veroorzaken een sterke toename van de vraag naar land. Dit leidt op veel plaatsen tot schending van rechten van oorspronkelijke landgebruikers en aantasting van landschappen met belangrijke biodiversiteit. Om deze problematiek aan te pakken zijn in het kader van het VN-comité voor Voedselzekerheid door VN-lidstaten, maatschappelijke organisaties en de private sector in 2012 de *Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests*¹ (kortweg VGGT) overeengekomen.

In mei 2018 publiceerde Minister Kaag voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS), de nieuwe beleidsnota: "Investeren in perspectief. Goed voor de wereld, goed voor Nederland"². In deze nota, waarin het Nederlands beleid voor de komende 4 jaar uiteen wordt gezet, komt *land governance* nadrukkelijk aan de orde. Zowel als cruciale randvoorwaarde voor het bevorderen van prioritaire thema's als voedselzekerheid, economische ontwikkeling, klimaatadaptatie, waterbeheer, vrede en stabiliteit, gendergelijkheid, beheer van natuurlijke hulpbronnen, rechtsstaatontwikkeling als voor het bereiken van de *Sustainable Development Goals* (SDG's) en het Klimaatakkoord van Parijs.

*'Betere landrechten en duurzaam landbeheer zijn essentiële randvoorwaarden voor het behalen van tenminste de helft van de SDG's en de Klimaatdoelstellingen van Parijs'*²

De LANDdialoog: achtergrond, doel, en werkwijze

In Nederland hebben de overheid, bedrijven, financiële instellingen, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen herhaaldelijk de ambitie uitgesproken dat zij zich gezamenlijk actief willen inzetten voor het verbeteren van *land governance*. Dit heeft geresulteerd in het organiseren van een Nederlandse *land governance* multi-stakeholderdialoog: de LANDdialoog. De LANDdialoog heeft als doel verbeteringen in *land governance* te bevorderen, in overeenstemming met de internationaal overeengekomen richtlijnen en afspraken. Binnen de LANDdialoog staan het leren over, en het ontwikkelen en toepassen van oplossingen in de praktijk, die tot betere *land governance* leiden, centraal.

De werkwijze van de LANDdialoog is een gezamenlijk initiatief van betrokken organisaties om praktische instrumenten en handelingsperspectieven te ontwikkelen dat effectief helpt om:

1. de toegevoegde waarde en impact van deze organisaties in het buitenland verder te vergroten;
2. het eigen beleid en praktijk inclusief risicomanagement te verbeteren, door optimale uitwisseling van ervaringen, kennis, standpunten en ideeën tussen vertegenwoordigers van de deelnemende stakeholder-groepen, met respect voor de onderlinge verschillen in belangen en inzichten.

De rode draad in de LANDdialoog wordt gevormd door jaarlijkse High-level dialoog sessies met leidinggevendenden uit ruim 40 Nederlandse organisaties, waaronder de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Tijdens deze gemodereerde sessies worden opgedane ervaringen, kennis en veranderingen in handelingsperspectief gedeeld en bediscussieerd, en worden nieuwe ontwikkelingen besproken en onderwerpen voor vervolgacties geagendeerd. Naast de jaarlijkse dialoogsessies zijn er in de periode 2014-2019 diverse thematische werkgroepen opgestart die bepaalde onderwerpen verder uitdiepen en aanbevelingen formuleren, bijvoorbeeld rondom introductie van *land governance*-aspecten in *due diligence* processen van financiële instellingen, *Free Prior and Informed Consent* (FPIC), alternatieve landbeheersmodellen, *fit-for-purpose* land administratie, en versterken landrechten voor vrouwen.

Het Organiserend Comité (OC) van de LANDdialoog overziet, coördineert en begeleidt de diverse activiteiten. Zo neemt het OC strategische besluiten over prioritaire thema's en cases, organiseert en nodigt deelnemers aan de High-level dialoogsessies uit, en is verantwoordelijk voor communicatie. Het OC van de LANDdialoog bestaat momenteel uit vertegenwoordigers van Both ENDS, FMO, IDH, Universiteit Utrecht/ LANDac, Oxfam Novib, Rabobank, en het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

¹ <http://www.fao.org/tenure/voluntary-guidelines/en>

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/05/18/pdf-beleidsnota-investeren-in-perspectie>

De LANDdialoog werkt in lijn met de principes van de VGGT. Daarnaast wordt er waar mogelijk ook gezocht naar afstemming met andere relevante internationale processen en richtlijnen. Dit betreft de hiervoor genoemde SDG's en het Klimaatakkoord van Parijs, maar ook mensenrechten zoals uiteengezet in de *Ruggie principes* van de VN, de OESO-richtlijnen, en de IFC Performance Standards.

Activiteiten

De High-level LANDdialoog heeft reeds vier keer plaatsgevonden en heeft bijgedragen aan kennisopbouw over de achtergrond, omvang en impact van landrechtenproblematiek in relatie tot internationale activiteiten van deelnemende Nederlandse organisaties. Ook zijn innovatieve samenwerkingsverbanden tussen diverse organisaties ontstaan en hebben de bijeenkomsten bijgedragen aan een sterker netwerk en beter overzicht van beschikbare kennis en kunde. Daarnaast hebben de dialogen een platform geboden voor het agenderen van nieuwe ontwikkelingen in de praktijk en de formulering van activiteiten voor thematische werkgroepen. Zo zijn bijvoorbeeld verdiepingssessies georganiseerd over het praktisch toepassen van FPIC en zijn studies en trainingen gefaciliteerd over de rol van *land governance* in de Nederlandse convenanten voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO Convenanten). Ook hebben NGO's, kennisinstituten en Nederlandse financiële instellingen een Reference Guide opgesteld voor het inschatten van risico's verbonden aan landgebruik en -beheer; zijn voorstellen uitgewerkt om *land governance* aspecten beter mee te nemen in *due diligence* processen die investeringsbeslissingen mede bepalen; en is er op basis van geleerde lessen uit de praktijk een praktische handleiding samengesteld die organisaties kan helpen om inzicht te krijgen hoe ze beter kunnen inspelen op lokale land(gebruiks)rechten situaties en deze kunnen helpen verbeteren.

Naast het faciliteren van werkgroepen en de High-level LANDdialoog heeft het OC onder meer studies laten uitvoeren die meer inzicht geven over onteigeningsproblematiek, impact analyse van sociale- en milieuaspecten rond haven- en infrastructuurontwikkeling en risico's rond land(gebruiks)rechten in diverse voor Nederland belangrijke internationale economische sectoren. Daarnaast maakt het OC zich sterk voor het zo goed mogelijk integreren van inclusieve en duurzame land(gebruiks)rechten voor vrouwen, mannen en jongeren binnen het beleid van de overheid en het bedrijfsleven, en wordt actief gestreefd naar het bijhouden van nieuwe ontwikkelingen, kansen en initiatieven die bij kunnen dragen tot meer slagkracht door Nederlandse organisaties om bij te dragen aan het wereldwijd versterken van *land governance*. Zo hebben vertegenwoordigers van het OC van de LANDdialoog na de publicatie van de beleidsnota van minister Kaag, een gesprek met de minister gehad waarin mogelijkheden zijn geïdentificeerd voor het verankeren van *land governance* in beleid en praktijk in Nederland.

Photo: Jeffery Mageria, Women's Land Rights in Africa programme

Resultaten

Kadaster International en het Ministerie van Buitenlandse Zaken hebben in 2015 het LANDpartnerschap opgericht dat innovaties in land administratie wil bevorderen voor inclusieve en duurzame *land governance*. Inmiddels zijn veel zogenaamde *ignitions* uitgevoerd met positieve follow-up in landen als Mozambique, DR Congo, Brazilië, Colombia, Nepal, Benin, Jordanië etc.

Meer en meer convenanten tussen Nederlandse bedrijven, vakbonden, maatschappelijke organisaties en de overheid prioriteren risico's gekoppeld aan *land governance*. Twee door het OC van de LANDdialoog gefaciliteerde studies die in overleg met de Sociaal Economische Raad (SER) zijn uitgevoerd hebben hieraan bijgedragen. Inmiddels vinden er trainingen en interactieve workshops plaats voor onder meer betrokken beleidsmedewerkers van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Nederlandse Banken en NGO's.

Beleidsmatig hebben diverse deelnemers aan de LANDdialoog stappen gezet. Zo heeft de Rabobank in haar 2017 *Sustainability Policy Framework* expliciet gerefereerd aan de VGGT en landbeheer als belangrijk beleidsthema erkend. FMO heeft eveneens in 2017 een specifiek *Position Statement on Land Governance* onderdeel gemaakt van haar *Sustainability Policy Framework* en hiermee veel explicieter gemaakt hoe FMO bij investeringsbeslissingen rekening houdt met vraagstukken rondom land.

In lijn met zowel het beleid van BHOS-minister Ploumen als dat van minister Kaag, hebben LANDdialoog partners meegewerkt aan een scala van activiteiten met als doel het bevorderen van betere landrechten voor vrouwen. Zo zijn er (inter)nationale bijeenkomsten georganiseerd, publicaties geproduceerd, samenwerkingsverbanden opgezet met vrouwenorganisaties en zijn er brainstormsessies georganiseerd met directies binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken waarin externe experts en beleidsmakers gezamenlijk mogelijkheden hebben geïdentificeerd voor het beter verankeren van landrechten voor vrouwen in de uitvoering van beleid.

De toekomst

Om het gezamenlijk initiatief van Nederlandse stakeholders om wereldwijd bij te dragen aan betere *land governance* is het nieuwe Nederlandse programma **Land-at-Scale** opgezet³. Dit programma heeft als doel om *land governance* initiatieven in ontwikkelingslanden te ondersteunen die lokaal structurele verandering kunnen bevorderen en zodanig de bijdrage van Nederland aan het bereiken van de SDG's verder kunnen vergroten. Vanuit verschillende directies binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken zal hier in samenwerking met ambassades en RVO.nl de komende 6 jaar met veel verschillende partners invulling aan worden gegeven. Op schaal bijdragen aan lokale ontwikkeling staat hierbij voorop.

In de komende jaren zal de LANDdialoog zich richten op het versterken van de betrokkenheid van met name het bedrijfsleven bij het versterken van *land governance*. Daarbij blijft het praktisch toepasbaar maken van principes van de VGGT centraal staan en zal zoveel als mogelijk aansluiting gezocht worden met andere internationale initiatieven. Daarnaast zal continuering worden gegeven aan kennisopbouw rondom *land governance* aspecten die van belang zijn in specifieke IMVO-convenanten, handelsmissies, bedrijfsleveninstructarium en thematische programmering. Nieuwe thema's waarop de LANDdialoog in gezamenlijkheid zal inzetten zijn onder meer *early engagement* bij investerings- en uitvoeringsprojecten (onder meer in de infrastructuur sector), en opschaling van activiteiten gericht op het bevorderen van betere landrechten voor vrouwen (o.m. via het nieuwe LAND-at-scale programma).

³ <http://www.rvo.nl/land-at-scale>

LANDdialoog algemeen

Meer informatie over de LANDdialoog kunt u vinden op onze website: [homepage](#). Achtergrondinformatie over de LANDdialoog, waaronder de samenstelling van het Organiserend Comité, notulen van OC-meetings, nieuwsbrieven, en een overzicht van aankomende activiteiten zijn te vinden op: [LANDdialoog events](#). Hieronder treft u verdere links aan naar publicaties en resultaten van activiteiten van de LANDdialoog over de periode 2014-2019.

LANDdialoog en het Nederlandse bedrijfsleven

- De LANDdialoog heeft twee studies laten uitvoeren naar landrechten in de IMVO-Convenanten. Een [rapport van het KIT](#) heeft als doel om inzicht te verkrijgen en richting te geven aan de relevantie van landbeheer als mogelijk prioritair thema in de IMVO-convenanten. Het [tweede rapport](#), door Profundo, focust op *land governance* in de Nederlandse bankensector, hierbij staan mensenrechten centraal. Op basis van deze rapporten zijn inmiddels diverse presentaties en workshops verzorgd voor onder meer Nederlandse banken en beleidsmedewerkers van de overheid.
- In opdracht van de LANDdialoog, startte APG met de ontwikkeling van een [Reference Guide Risk Assessment Land 2017](#). De gids werd opgesteld in opdracht van het organiserend comité van de LANDdialoog en biedt een nuttig hulpmiddel dat beleggers kan helpen bij het identificeren en bewaken van ESG-risico's en geeft een overzicht van beschikbare informatie over algemene risico's binnen land-gerelateerde onderwerpen voor specifieke sectoren en regio's, inclusief de wetgeving voor landgebruik in meerdere landen.
- ABN AMRO, in samenwerking met Solidaridad, heeft aan een [white paper](#) gewerkt, dat stakeholders kan begeleiden met het integreren van landrechten in *due diligence* processen.
- KIT, FMO, Hivos en Tropenbos International hebben gezamenlijk een rapport geschreven over alternatieve modellen voor landbeheer: *'Improving the positive impacts of investments on smallholder livelihoods and the landscapes they live in'* ([Rapport](#)). Deze studie is vervolgens tijdens een groot gepresenteerd en bediscussieerd tijdens een groot seminar; ook zijn bevindingen gepresenteerd bij RVO.
- Op het gebied van onteigeningsproblematiek hebben de Universiteit Groningen en True Price een [input document](#) geschreven over de mogelijke ontwikkeling van een protocol voor onteigening. De LANDdialoog heeft in dit kader onder meer een expert-meeting opgezet en een studie laten uitvoeren door de Commissie MER.
- De LANDdialoog heeft een leertraject laten uitvoeren in Noord-Mozambique, dat zich richt op het in kaart brengen van de sociaaleconomische situatie van gemeenschappen wonende op locaties waar nieuwe investeringen in olie- en gaswinning plaatsvinden. Een [infobrief](#) over het onderzoek binnen dit traject is gepubliceerd.
- Stakeholders uit de infrastructuursector (bedrijven, adviesbureaus, financiers) zijn diverse malen bijeengebracht om te brainstormen over mogelijke ingangspunten voor betere *land governance* rondom grootschalige projecten in landen waar de Nederlandse sector actief is. Hier is onder meer een Commissie MER [Duurzaamheidsadvies](#) uit voortgekomen.
- Er wordt gerefereerd aan de VGGT en landbeheer als belangrijk beleidsthema in het 2017 [Sustainability Policy Framework van de Rabobank](#). Ook FMO heeft sinds 2017 een specifiek [Position Statement op Land Governance](#) onderdeel gemaakt van haar Sustainability Policy Framework. Beide banken maken hiermee veel explicieter hoe bij investeringsbeslissingen rekening wordt gehouden met vraagstukken rondom land.

Landrechten voor vrouwen

Het *Women's Land Rights in Africa* (WLRA) programma is gericht op het verbeteren van landrechten voor vrouwen. Het programma zette in op het verzamelen van ideeën en ervaringen met het versterken van landrechten voor vrouwen van vrouwen in Senegal, Kenia, Malawi, en Mozambique. In deze landen werden veelbelovende initiatieven opgeschaald; bewustzijn en capaciteit gebouwd over *lessons learned* en innovaties op het gebied van landrechten voor vrouwen; en werden de diverse experts uit Senegal, Kenia, Malawi en Mozambique bijeengebracht voor een groot leerevent. Een overzicht van het programma is beschikbaar op de website: [WLRA Programma](#).

Links naar andere activiteiten, rapporten, en korte video's binnen het kader van WLRA vindt u hieronder:

- [Verslag](#) Learning Event
- Korte [video impressie](#) Nairobi Learning event
- [Booklet](#) of inspiring examples of women's land rights projects supported by the Netherlands
- [Verslag](#) Expert-meeting Apeldoorn
- Korte [video impressie](#) Expert-meeting Apeldoorn

Voortbouwend op het WLRA-programma en andere door Nederland gefinancierde projecten, is een leertraject op landrechten voor vrouwen voor NL-stakeholders gestart. Activiteiten daarbinnen zijn onder meer:

- Kick-off event Landrechten voor vrouwen op het Ministerie van Buitenlandse Zaken: [Report](#)
- Publieksevenement: Landrechten voor vrouwen in Nederland, Myanmar en Malawi: [Report](#)
- Diverse korte brainstormsessies met thema- en regiodyrecties van het Ministerie van Buitenlandse Zaken
- Korte blog en video van ActionAid International van het Kick-off-event op het Ministerie van Buitenlandse Zaken: [Blog en video](#)

FPIC

In 2016/ 2017 zijn een drietal expert sessies georganiseerd rondom *Free, Prior and Informed Consent* (FPIC): [Sessie 1 'Free, Prior and Informed Consent'](#); Sessie 2 'Consultatie en consent in praktijk'; en Sessie 3 'Integreren van FPIC in uw business proces'.

Land administratie

Kadaster International heeft in het kader van de LANDdialoog een tweedaagse expert bijeenkomst georganiseerd, met als doel het definiëren van randvoorwaarden die effectieve ondersteuning bieden aan land administratiesystemen. Hierop volgend heeft Kadaster International in samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken, het Partnership Land Administration for National Development (LAND) geïnitieerd, dat heeft gereageerd op externe hulpverzoeken bij activiteiten in het kader van land administratie in onder meer Uganda, DR Congo, en Benin: [website](#).

LAND-at-scale

In het kader van de uitvoering van de BHOS-notitie 'Investeren in Perspectief' gaat in april 2019 een nieuw, innovatief initiatief [LAND-at-scale](#) van start. Dit programma heeft als doel om *land governance* initiatieven in ontwikkelingslanden te ondersteunen die lokaal structurele verandering bevorderen en daarmee bijdragen aan de LANDdialoog doelstellingen en het bereiken van de SDG's. Voor meer info: www.rvo.nl/land-at-scale